

ברכות בעת חנוכת בית כנסת בצה"ל

❖ **חוזה דעתך, האם צריך לברך ברכת הטוב והמטיב בבית כנסת בצה"ל שאינו שייך לקהל מסוים אלא בבעלות כללית של צה"ל?**

ב. ברכת 'שהחיינו' על ממון ציבורי

החתם סופר הסתפק האם מברכים 'שהחיינו' על ספר תורה שנתרם לציבור:

שו"ת חתם סופר אורח חיים חלק א סימן נג:

דוקא יחיד הקונה ספר תורה או אפילו ציבור שבנו בית כנסת דהווי ליה קנין חשוב ולא כל יומא מתרחיש, אבל ספר תורה של ציבור, אף על גב דעניים הם מכל מקום **לא יגיע לכל אחד על חלקו מנה חשובה שראויה לברך על הקנין**, ואי משום מצוה הא לאו ליהנות ניתנו, ולא יהא אלא ספק מכל מקום **ספק ברכות להקל ולא יברכו**.

❖ **חוזה דעתך, לפי החתם סופר האם ניתן לברך על בית כנסת בצה"ל ברכת 'שהחיינו'?**

דברים דומים כתבו אחרוני דורנו:

משנה ברורה מהדורת דרשו שם הערה 22:

ולענין ברכה על בניית חדר אוכל של ישיבה והוא הדין בית מדרש לישיבה, דעת הגר"ש אלישיב (שדה אברהם סי' ט ענף ב אות ז) **שלא ברור גדר הבעלות בזה, ואין לברך על כך**. ודעת הגר"א"ל שטיינמן (שם) שיש להכנס לחיוב ברכת 'הטוב והמטיב' ולכוון לפטור גם את זה, ודעת הגר"ח קנייבסקי (שם) שיש להכנס לחיוב ברכת 'שהחיינו' ולכוון לפטור גם את זה.

ג. ברכת 'שהחיינו' על חפצי מצווה

יש מהפוסקים שפקפקו על עצם האפשרות לברך ברכת 'שהחיינו' או 'הטוב והמטיב' על חנוכת בית כנסת מטעם אחר. כתב המגן אברהם:

מגן אברהם סימן רכג ס"ק ה:

ונראה לי דווקא (על) כלי תשמיש (מברך 'שהחיינו'), אבל על ספרים חדשים אינו מברך דמצוות לאו ליהנות ניתנו, אין מברכים רק על מצוות הבאות מזמן לזמן... אבל בברכת רמ"מ כתב לברך על ספרים.

אולם יש מהאחרונים שכתבו שניתן לברך על ספרים חדשים, והביא דבריהם המשנה ברורה:

משנה ברורה סימן רכג ס"ק יג:

ובקניית ספרים יש דעות בין האחרונים אם יברך עליהם משום דמצות לאו ליהנות ניתנו ובח"א מצדד דאם היה מהדר אחר זה הספר ושמח בקנייתו דמברך שהרי ברכה זו נתקנה על השמחה ולא על התשמיש וכדלקמיה בס"ד וכ"כ במור וקציעה וע"כ אין למחות ביד המברך.

החתם סופר כתב, שאף לפי המגן אברהם, ניתן לברך 'הטוב והמטיב':

שו"ת חתם סופר אורח חיים חלק א סימן כו:

הקדמה:

ב"ה זכינו שבכל בסיס צבאי, הן הקטן שבהם והן הגדול שבהם, ישנו בית כנסת. מקום זה מהווה כמקדש מעט, המחבר את כל פעולותינו הצבאיות לרוממות הקודש בעולם, ולבניין בית המקדש השלישי אשר "לא יחרב ולא ינתץ לעולם. לפי שהוא בנין מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, מה הוא קיים אף בניינו קיים" (מדרש שמות רבה).

שאלה: אלו ברכות יש לברך בעת חנוכת בית כנסת חדש בצה"ל?

א. ברכה על בית חדש

מבואר במשנה:

משנה מסכת ברכות פרק ט משנה ג:

בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר: "ברוך שהחיינו שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה".

וכך נפסק בשולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רכג סעיף ג:

בנה בית חדש, או קנה כלים חדשים, אפילו היה לו כיצא באלו תחלה, או קנה וחזר וקנה, מברך על כל פעם, שהחיינו, ולא דוקא חדשים דהוא הדין לישנים, אם הם חדשים לו, שלא היו אלו שלו מעולם, ולא אמרו חדשים אלא לאפוקי אם מכרן וחזר וקנאן.

אך בהמשך נפסק:

שולחן ערוך הנ"ל סעיף ה:

קנה כלים שמשמשין בהם **הוא ובני ביתו**, מברך: הטוב והמטיב. אם נתנו לו במתנה מברך: הטוב והמטיב, שהיא טובה לו ולבנותו.

על כן כתב הביאור הלכה בדיון קנה בית חדש:

ביאור הלכה סימן רכג סעיף ג:

עין בלחם חמודות ואלויה רבה דאם יש לו אשה ובנים הוי כמי שיש לו שותפין בה ומברך הטוב ומטיב וכדלקמיה בס"ד לענין כלים.

❖ **חשוב, האם בבית בו מתגוררים כמה אנשים ('בית משותף') כל אחד יברך בפני עצמו שהחיינו על חלקו או שמא יש לברך 'הטוב והמטיב'?**

כתב מהר"ם חאגיז:

שו"ת הלכות קטנות חלק ב סימן קעט:

שאלה: קהל שבנו או שקנו בית הכנסת אם מברכים? תשובה: יעמוד הש"ץ ויברך בקול רם ברוך אתה ד'... הטוב והמטיב.

וכן פסק המשנה ברורה:

משנה ברורה סימן רכג ס"ק יא:

קהל שבנו או קנו בית כנסת יעמוד ש"ץ ויברך בקול רם הטוב והמטיב להוציא את כולם.

'והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

מהר"י אסאד חידש שיש לברך ברכת 'מציב גבול אלמנה' בעת חנוכת בית כנסת אפילו בחו"ל:

יהודה יעלה יו"ד סימן רעז:

ולעניות דעתי לברך על בנין ביהכ"נ בחינוכו ברבים בארץ ישראל וכו' מציב גבול אלמנה דמקדש מעט דינו כערי הקדש שנבנה אחת מחרבות ירושלים. שוב מצאתי בפרי מגדים אורח חיים סי' רכ"ד במשבצות זז"ל וכן ביהכ"נ ביופין ברוך מציב גבול בלא שם מלכות ע"ש.

❖ חווה דעתך, האם המהר"י אסאד חזר בו מהוראתו, בעקבות דברי הפרי מגדים?

למעשה, רבים מהפוסקים כתבו שאין לברך ברכה זו בזמן הזה אפילו בארץ ישראל, מחמת הספק:

ערוך השולחן אורח חיים סימן רכד סעיף ז:

לא נהגנו בברכה זו מפני שינוי הפירושים וספק ברכות להקל.

אך רבנו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל קבע כי יש לברכה בשם ומלכות בדורנו בארץ ישראל:

שיחות הרב צבי יהודה פרשת ויקרא עמ' 289:

מצבנו העכשוי דומה לזה שהיה בימי בית שני. אמנם אין לנו רוח הקדש כפי שהיה אז, אבל מבחינה כללית אנחנו במצב יותר טוב בכמות היהודים בריבונות מדינית. משמעות הביטוי כגון בישוב בית שני, היא שיש סדר לגאולה שהוא איננו ניסי כמו זה של יציאת מצרים. "ישוב" הוא בניגוד לשממה, קללת הגוים. מופיע הקץ המגולה וקללת השממה נפסקת. הגבולות נחרבו ע"י חורבנות ומלחמות. וכשחוזר המצב לקדמותו, מיתקן ומתיצב, אלמנה זו שגבולה נהרס חוזרת ומתיצבת כלשון הפסוק במשלי (טו, כה) 'ויצב גבול אלמנה'... יש מצבים בהם פחד מברכה לבטלה נמשך מחסרון שלמות באמונה. ספקות בברכות - ספקות באמונה. 'הוודאי שמו כן תהילתו'. מספר פעמים זכיתי להיות מוזמן ביישוב חדש לאסיפה או לחגיגה. לכתחילה היה ראוי לברך מיד משום הידור מצווה. מכל מקום התעכבתי קצת, מכיוון שעל פי רוב מבקשים ממני לדבר, ואז בירכתי בקול רם וברבים, בשם ומלכות, בשביל הפרסומא, והודעתי שמי שרוצה יכול לצאת ידי חובה בברכתו.

❖ חווה דעתך, לדרכו של הרצי"ה קוק, האם יש לברך ברכה זו גם בעת חנוכת בית כנסת השני בבסיס?

ו. הלכה למעשה

- א. כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המחנה' חלק א נספחים עמ' 396: בעת חנוכה בית כנסת בצה"ל, לא ניתן לברך מן הדין ברכת שהחיינו או הטוב והמטיב.
- ב. אף על פי כן בשביל להודות על השמחה הגדולה שבדבר, ובשביל לחשוש לדעת המצדדים לברך, ראוי שאחד המשתתפים ילבש בגד חדש ויברך עליו שהחיינו בקול רם, ויתכוון להוציא בברכתו את כלל הציבור.
- ג. בעת הקמת בית הכנסת בבסיס חדש, נחלקו הפוסקים האם יברך ברכת מציב גבול אלמנה, והחפץ לברך יש לו על מי שיסמוך. אין לברך ברכת מציב גבול אלמנה בעת חנוכת בית כנסת נוסף בבסיס ותיק, אולם, במידה ובניית בית הכנסת מסמלת שלב משמעותי בהתפתחות ההתיישבות במקום, המברך יש לו על מה שיסמוך.

מכל מקום נראה לי (דה)מגן אברהם נמי לא אמרו אלא אברכת שהחיינו אבל ברכת הטוב מזה לא מיירי כלל, דודאי אין טוב אלא תורה ומצות, ויפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא.

אולם למעשה כתבו רבים מהאחרונים, שאין לברך שהחיינו או הטוב והמטיב בחנוכת בית כנסת, מחמת הספק:

כף החיים אורח חיים סימן רכג ס"ק ג:

ואם נבנו בית הכנסת חדש אין מברכים לא שהחיינו ולא הטוב והמטיב, משום דאיכא פלוגתא בזה. אלא חזן הכנסת מברך שהחיינו בקול רם על מלבוש חדש או פרי חדש ויכוון לפטור בית הכנסת ויכוונו עליו כל הקהל.

ד. ברכת 'שהחיינו' על השמחה בבית הכנסת

מדברי החתם סופר שהובאו לעיל עולה, שניתן לברך על השמחה שבבנין בית הכנסת. כיוצא בזה כתב בשו"ת ציץ אליעזר:

שו"ת ציץ אליעזר חלק יד סימן סז:

עוד יעוין בספר חדושי מהרא"ך מהאב"ד מסאכאטשאב ז"ל (חתנו של החות דעת ז"ל)... שבירך שהחיינו בעת שנגמר בנין בית הכנסת בהשתדלותו והוציא בברכה גם את בני העיר, וכתב בירור הלכה בזה, והסיק כך הלכה למעשה **דעל בית הכנסת שבעירו אם יש לאדם באמת שמחה שרואה בבנינו יכול לברך שהחיינו**, וכאמור נהג כן בעצמו הלכה למעשה ובירך ברכת שהחיינו והוציא כל השומע יעוין שם, ואם כן גם בזה המברך שהחיינו יש לו על מי לסמוך.

מקור לסברא זו ניתן ללמוד מדברי הב"ח:

בית חדש אורח חיים סימן כט:

דברכת שהחיינו שבאה על שמחת לבו של אדם יכול לברך אף על פי שאינו ודאי דחייב לברך דאינו עובר על לא תשא אם הוא שמח ומברך לו יתעלה על שהחיינו וקיימו עד הזמן הזה.

ה. ברכת 'מציב גבול אלמנה' בחנוכת בית כנסת

נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נח עמוד ב:

תנו רבנן: הרואה בתי ישראל, בישובן אומר - ברוך מציב גבול אלמנה.

אולם הרי"ף גרס:

רי"ף ברכות דף מג עמוד א:

הרואה בתי כנסיות של ישראל בישובן אומר ברוך מציב גבול אלמנה.

❖ חווה דעתך, לדברי הרי"ף האם מברכים 'מציב גבול אלמנה' גם על בתי כנסיות שבחוץ לארץ?

הפוסקים נחלקו האם דין זה נוהג כיום:

משנה ברורה על שולחן ערוך הנ"ל סק"ד:

ואפשר דוקא בארץ ישראל ובזמן בית שני קאמר אבל בזמן הזה אפילו בא"י לא [ב"]. ויש שמפרשים כונת רש"י דאפילו אם הם מיושבים עתה כמו בבית שני גם כן מברכין... וכתב באליה רבה דאין חילוק בין א"י לחו"ל ואפילו בזמן הזה, ובפרי מגדים מצדד דבזמן הזה טוב לברך ברוך מציב גבול אלמנה בלא שם ומלכות.

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית. מערכת: סא"ל הרב אודי שורץ רע"ן הלכה, רס"ן הרב עז קאפח רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"פ הרב חנניה שפרן, כתיבה ועריכה: רב"ט ר' נועם שאול.

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצאפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרקו את הקוד:

